

LBRIS

We know
books

Geoffrey Hosking este profesor emerit de istorie rusă la University College Londra și unul dintre cei mai respectați istorici britanici. Format la Universitatea Cambridge, și-a dedicat cariera studierii spațiului rus și sovietic, devenind cunoscut pentru capacitatea sa de a anticipa fragilitatea regimului comunist în cadrul prestigioaselor prelegeri BBC Reith din 1988. Analiza lui Hosking se concentrează nu doar pe jocurile de putere de la nivel înalt, ci mai ales pe relația tensionată dintre ambițiile imperiale ale statului și dezvoltarea fragilă a identității naționale a poporului rus. Printre cărțile sale publicate în limba română se numără și *Rusia. Popor și imperiu, 1552-1917* (Editura Polirom, 2001).

GEOFFREY HOSKING
RUSIA
,
ȘI RUSII
,
DE LA ÎNCEPUTURI
PÂNĂ ÎN PREZENT

EDIȚIA A DOUA,
ÎNGRIJITĂ DE ARMAND GOȘU

Traducere din limba engleză de
IRIS MANUELA ANGHEL

EDITURA OMNIUM
BUCUREȘTI • 2026

CUPRINS

Prefață / 11

Introducere: geopolitică, ecologie și caracter național / 15

I. RUSIA PREIMPERIALĂ ȘI ÎNCEPUTURILE
IMPERIULUI / 47

1. Rusia Kieveană, mongolii și ascensiunea
Cnezatului Moscovei / 49
2. Ivan al IV-lea și expansiunea
Cnezatului Moscovei / 113

II. ZĂMISLIREA ÎNVOLBURATĂ A IMPERIULUI / 165

3. Turbulentul secol al XVII-lea / 167
4. Petru cel Mare și procesul de europenizare / 217

III. RUSIA CA IMPERIU EUROPEAN / 257

5. Statul și societatea în secolul al XVIII-lea / 259
6. Domniile lui Pavel, Alexandru I și Nicolae I / 296

IV. CRIZA IMPERIALĂ / 339

7. Reformele incerte ale lui Alexandru al II-lea / 341
8. Ascensiunea naționalismului / 382

V. REVOLUȚIA ȘI UTOPIA / 421

9. Schimbările sociale și revoluția / 423
10. Războiul și revoluția / 459
11. Transformarea socială și teroarea / 508
12. Formarea societății sovietice / 560

VI. DECLINUL ȘI PRĂBUȘIREA UTOPIEI / 603

13. Redresarea și războiul rece / 605
14. Societatea sovietică în etapa „socialismului
dezvoltat” / 644
15. De la perestroika la Federația Rusă / 677

Postfață de Armand Goșu / 742

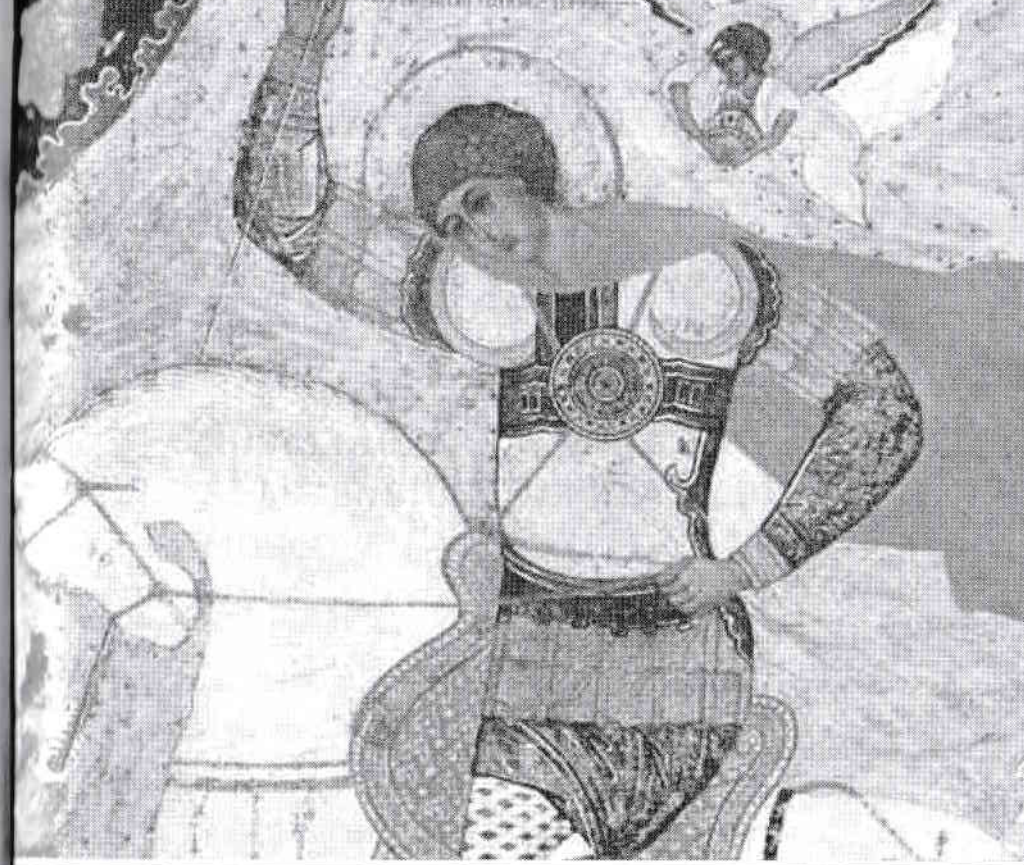
Cronologie / 771

Note / 793

Index / 871

LIBRIS

We know
books

I

*Rusia preimperială și
începuturile imperiului*

RUSIA KIEVEANĂ, MONGOLII ȘI ASCENSIUNEA CNEZATULUI MOSCOVEI

SLAVII ȘI VIKINGII

Slavii și-au făcut brusc apariția în cronicile istoriei europene cam prin secolul al VI-lea, când au traversat Dunărea venind dinspre Carpați. În anul 626, împreună cu poporul avar, de sorginte mongolă, au asediat Bizanțul, fără să iasă însă învingători. În următoarele două secole, s-au stabilit în Balcani. Alte triburi de slavi au pătruns și în centrul Europei, ajungând până la bazinul fluviului Elba și în nordul Bavariei, unde au intrat în conflict cu francii. O frontieră germano-slavă, vag delimitată, a străbătut, timp de câteva secole, malurile râurilor Elba și Saale, trecând prin pădurile Boemiei. Alți slavi s-au infiltrat printre lacurile și pădurile din ținuturile sudice și estice ale Mării Baltice, pe malurile fluviului Nipru și ale râurilor Neman, Dvina de Vest și Volkhov, unde s-au contopit cu triburile vorbitoare de limbi baltice și fino-ugrice.

Este posibil ca ținutul de baștină al slavilor să fi fost în regiunea situată între fluviile Bug, Pripet și Nipru, iar migrația popoarelor prin stepele asiatice a dus la răspândirea triburilor din această zonă spre regiunile protejate fie de munți, fie de păduri. Își bazau economia pe cultivarea terenurilor arabile și pe creșterea animalelor,

dovedindu-se adaptabili la solurile și clima din nord. Vestigiile arheologice atestă faptul că adoptaseră metodele romane, relativ avansate, de arat, folosind bălegarul ca îngrășământ și sistemul de rotație a culturilor. Tehnicile lor de agricultură au devenit treptat tot mai productive, prin adoptarea plugurilor cu vârful de metal și prin introducerea secarei, înfloritoare în ținuturile umede din nord. Cu timpul, agricultura a generat un surplus satisfăcător pentru bunăstarea meșteșugarilor și negustorilor.

În această perioadă, kaganatul hazarilor, o confederație tribală multietnică, condusă de o aristocrație seminomadă, de sorginte turcică, domina stepa ponto-caspică și cea din regiunea Kuban de la Nipru la Marea Caspică; securitatea relativă pe care această confederație o oferea în fața atacurilor din sud și din est a determinat, fără îndoială, stabilirea agricultorilor slavi în aceste locuri. În zonele de stepă, triburile de slavi și-au construit așezări sub forma unor mici fortărețe de piatră și le plăteau hazarilor tribut pentru protecție. Teritoriul hazarilor includea viitorul Kiev, în timp ce, în sud, kaganatul se lupta cu califatul abbasid pentru deținerea controlului asupra Caucazului și cu Bizanțul pentru preluarea controlului asupra Crimeii. Uneori, hazarii se aliau cu Bizanțul, alcătuind o linie de apărare împotriva nomazilor. Dincolo de granițele hazarilor, în bazinul de mijloc al Volgăi, își aveau kaganatul bulgarii, un alt popor turcic.¹

Acestea sunt împrejurările în care poporul „Rus” a dat de slavi în momentul venirii sale din nord. În trecut, au existat dezbateri aprinse cu privire la identitatea poporului „Rus”, dar astăzi nimeni nu mai pune la îndoială faptul că aceștia erau vikingi scandinavi sau „varegi”, cum îi numeau slavii, războinici-negustori, care încercau să domine rutele comerciale ce traversau teritoriile locuite de popoarele slave, baltice și fino-ugrice. Cuvântul „viking” însemna inițial „pirat”. Vikingii proveneau din regate cu o populație înfloritoare și terenuri agricole sever restricționate de clima ostilă și relieful muntos. Între secolele al VIII-lea și al X-lea, aceștia s-au răspândit pe tot cuprinsul Europei de Nord, cât și în unele regiuni din sudul Europei, în căutare de pământ, negoț, prăzi, sclavi sau doar glorie militară. Se deosebeau de invadatorii anteriori, dar și de unii ulteriori prin faptul că nu erau nomazi, ci popoare sedentare, cu un nivel relativ înalt de cultură materială.²

Negoțul care le-a stârnit inițial interesul se canaliza asupra fluviului Volga, cu numeroșii săi afluenți, în special Kama. Punctul de

confluență între Kama și Volga constituia punctul de intersecție al unui drum de caravană, care se întindea, în vest, spre Europa și, în est, spre Asia Centrală. Bulgarii stabiliseră aici o amplă rețea comercială, cumpărând blănuri, ceară și miere de la populațiile nordice și transportându-le apoi în kaganatul hazarilor din sud, cărora le plăteau și tribut. Varegii Rus veneau în piața bulgarilor, unde făceau troc cu blănuri în schimbul argintului.³

De la sfârșitul secolului al VIII-lea, o altă rută comercială le-a trezit interesul varegilor Rus: aceasta pornea din Golful Finic și lacul Ladoga și, străbătând râurile Narva sau Volkhov și Lovat, cât și o scurtă porțiune din Dvina de Vest, ajungea spre Nipru, care se vărsa în Marea Neagră. Această rută prezenta, însă, un obstacol serios: curenții de pe cursul inferior al Niprului – provocați de niște creste de granit, ce traversau pe alocuri fluviul – se dovedeau adevărate pericole pentru navigație. Apele adânci și rezezi, primăvara, purtau vasele pe valurile lor, în timp ce în alte anotimpuri apele mai puțin adânci se dovedeau impracticabile; navele erau nevoite să-și descarce mărfurile pe uscat, urmând ca acestea să fie transportate pe un drum lung de vreo șaptezeci de kilometri. Garantarea siguranței acestei rute implica prezența unei armate puternice din partea unui kaganat bine organizat.

Odată obstacolul trecut, ruta pe Nipru le oferea varegilor Rus acces spre Bizanț, cea mai îmbelșugată piață din lume. Aduceau acolo sclavi, piei și blănuri de animale, miere și ceară, în schimbul cărora primeau grâne, vin, mătase și alte bunuri de preț. Potrivit spuselor cronicarului Nestor, autorul *Cronicii vremurilor trecute (Povest vremennykh let)*, triburile de slavi care trăiau de-a lungul acestei rute au întâmpinat, în cele din urmă, cu brațele deschise incursiunile vikingilor. Refuzând inițial să le plătească tribut, slavii „începură să se cârmuiască singuri”. În scurt timp, a ieșit, însă, la iveală că:

... între ei nu se mai da dreptate și neamurile se ridicau împotriva neamurilor și erau între ei vrăjmășii și începură să se lupte unii cu alții. Atunci își ziseră: „Vrem să ne căutăm un principe care să domnească peste noi și care să ne judece după dreptate.” Și se duseră peste mare la varegii Rus și grăiră către ei: „Țara noastră este mare și bogată, totuși în ea nu este nici o rânduială; de aceea veniți la noi să ne conduceți și să ne cârmuiți!”⁴

baltice și fino-ugrice din regiunile împădurite și din cele de silvostepă*. Iată cum îi descrie exploratorul arab Ibn Rusta**:

[Poporul Rus] nu cultivă ogoare. Mănâncă doar ce aduc cu ei din ținutul Saqaliba [regiunile împădurite locuite de slavi, baltici și finici]. Când un copil vine pe lume, tatăl scoate sabia din teacă și i-o pune în mâini, spunând: „N-am avuții să-ți las ca moștenire. Vei avea numai ceea ce singur vei dobândi cu tăișul acestei săbii.” N-au moșii, nici sate, nici ogoare cultivate; singura lor îndeletnicire este negoțul cu blănuri de verighetă și alte animale.⁵

Pe la mijlocul secolului al IX-lea, kaganatul varegilor Rus, cu vasalii slavi și rutele sale comerciale înfloritoare, reprezenta deja o forță de temut. În anul 861, a îndrăznit să atace chiar Bizanțul; campania, deși soldată cu o înfrângere, i-a dat de înțeles statului imperial că se confrunta cu un nou dușman primejdios. În anul 907, kaganatul a încheiat pacte comerciale cu Bizanțul, obținând drepturi permanente de negoț cu cetatea imperială. În schimbul scutirii de taxe vamale, varegilor Rus li s-a impus să limiteze numărul reprezentanților cărora li se permitea să pătrundă în cetatea Bizanțului și obligația să-și lase armele la poartă – condiții care sugerează temerile bizantinilor de a trata cu un popor necunoscut și beligerant.

Varegii Rus și-au demonstrat eficiența și în alte moduri. Cneazul Sviatoslav (962-972) a cucerit cetatea Itil, capitala kaganatului hazarilor, punând astfel capăt dominației lor asupra stepei pontocaspice, și a stăpânit un timp bazinul inferior al Donului și malurile Mării Azov, contribuind considerabil la înflorirea negoțului prin diversificarea rutelor. Dar înfrângerea decisivă a hazarilor a pavat drumul atacurilor întreprinse de triburile nomade ale pecenegilor, care i-au răpit în curând toate cuceririle.⁶ Aveau să mai treacă

* Silvostepă – zonă de tranziție între pădure și stepă, în care predomină vegetația ierboasă și arborii scunzi și rari (n.tr.).

** Ahmad ibn Rusta Isfahani, cunoscut ca Ibn Rusta – explorator și geograf persan din secolul al X-lea, născut în Rosta, Isfahan din califatul abbasid. A scris un compendiu de geografie cunoscut sub numele de *Kitāb al-A'lāq al-Nafīsa* (*Cartea însemnărilor prețioase*) (n.tr.).

multe secole până când descendenții varegilor Rus să se întoarcă pe malurile Mării Azov.

Până spre mijlocul secolului al X-lea, varegii au reputat victorii uluitoare, bucurându-se și de susținerea multora dintre triburile de slavi răsăriteni, cu care încheiau deja căsătorii mixte; ca urmare, distincția dintre vikingi și slavi a devenit tot mai neclară, dispărând apoi cu totul și lăsând în urmă o limbă și o cultură predominant est-slavă. „Vikingo-slavii” au alcătuit împreună o superalianță tribală, cu centrul la Kiev, destinată să înfrunte amenințările din partea pecenegilor și să le permită să dea atacuri în maniera unor elite mercantile prădătoare împotriva unor obiective vulnerabile, printre care și Bizanțul.

Această alianță era, pe de-o parte, voluntară, dictată de necesități geopolitice clare, și impusă, pe de altă parte, de bogăția superioară și de puterea coercitivă a principelui kievean. Ca să devină permanentă, trebuia să depășească etapa unui pact încheiat între triburi sau între căpeteniile războinice din zonă și să devină un stat suveran, cel puțin în măsura în care acest lucru putea fi realizat în Europa medievală. Istoria Rusiei Kievene reprezintă povestea încercării de a obține această statalitate, încercare ce pare, uneori, să se bucure de succes, dar care s-a încheiat în fragmentare și prăbușire, soartă împărțită ceva mai devreme și de imperiul carolingian din vestul Europei. Analizându-i eșecul, trebuie să ținem seama de întinderea teritorială a Rusiei Kievene, mult mai amplă la apogeu decât oricare alt regat european, cu excepția celui carolingian, care s-a destrămat și mai repede. A fost prima formațiune politică ne-nomadă ce-a reușit să dăinuie în stepele Eurasiei Inferioare.

La baza societății se afla comunitatea locală, care, odată cu dezvoltarea agriculturii sedentare și a statalității, făcea tranziția de la un nucleu bazat pe membrii unei ginte la un nucleu bazat pe vecinătate. Această tranziție era în plină desfășurare în secolele al IX-lea și al X-lea, răstimp în care numele triburilor au început să dispară treptat din cronici, un indiciu al faptului că legăturile bazate pe gintă nu mai constituiau criteriul de organizare politică. Odată cu înflorirea agriculturii sedentare, a meșteșugăritului și a negoțului, începea să prindă tot mai mult contur diferențierea dintre cei bogați și cei săraci. Dar și dintre cei slabi și cei puternici: principele (cneazul) și *drujina* (suita) sa se detașau de restul comunității, alcătuiind un strat superior, privilegiat și bine înarmat.

Cu toate acestea, nu constituiau, cum susțineau istoricii sovietici, o clasă conducătoare feudală, pentru că nu dețineau moșii imense, ci doar niște domenii mici și conace somptuoase în orașe. Tributul colectat de la restul comunității nu reprezenta o taxă impusă pentru proprietatea asupra pământului, ci un bir smuls prin intermediul unei puteri militare superioare. Principele își investea căpeteniile războinice (boierii) cu dreptul (*kormlenie*) de a încasa tribut de la o comunitate, transferându-i în vistierie o parte din sumă și păstrând restul ca venit legitim pentru propriile necesități. Boierii își îndeplineau misiunea, tratând nu cu fiecare familie în parte, ci cu comunitățile per ansamblu, în virtutea „răspunderii colective”. Exercitau puteri penale pe același temei: comunitatea era obligată să ancheteze fărădelegile grave, urmând fie să-l prindă și să-l predea pe făptaș autorităților, fie să plătească o amendă colectivă specială.⁷

Din acest motiv, cât și din rațiuni militare, adunarea membrilor din comunitățile locale juca un rol vital. În comunitățile bazate pe legături de familie, această adunare purta numele de *verv* (termen care implică o legătură), dar treptat cuvântul *mir* (care înseamnă „pace” sau „armonie”) a căpătat o întrebuințare tot mai largă. În cetăți, inițial centre militare, administrative și religioase pentru triburi, care au atras ulterior negustori și meșteșugari, a început să fie folosit cuvântul *vece* (corelat cu verbul „a ști”). Aceste adunări își au sorginea în întâlnirile tribale și n-au nici o legătură cu noțiunea de parlament. Nu erau adunări ale reprezentanților: ofereau câte un loc tuturor membrilor comunității, bărbați maturi și liberi, de obicei din rândul celor care aveau pământ sau o mică activitate de negoț. Sclavii și femeile nu erau reprezentați, cum nu erau, probabil, nici imigranții.

Categoriile inferioare erau constituite din sclavi, nu din vasali, iar cei care plăteau tribut erau țărani liberi sau meșteșugarii. Sistemul semăna mai mult cu cel din cetățile-stat ale Greciei antice decât cu cel din feudalismul medieval vest-european: era finanțat în principal din negoț și doar marginal din agricultură. Orașele și zonele rurale dimprejur alcătuiau o unitate politică, iar apartenența la o adunare implica dreptul și datoria de a lua armele în mâini pentru apărarea comunității.

Sursele precare ne împiedică să creionăm aceste adunări locale: își desfășurau activitatea într-un mod tradițional și oral, lăsând prea puține urme. Cronicile conțin, însă, sintagme care ne

spun că principele „s-a sfătuit cu oamenii săi” într-un context care ne sugerează că aceștia nu erau doar sfetnicii săi personali sau membri ai consiliului de bătrâni. Era un lucru cât se poate de firesc dacă ținem seama de faptul că principele se putea vedea nevoit în orice clipă să apeleze la ajutorul oamenilor liberi dintr-o cetate sau oraș pentru susținerea militară în cazul unor atacuri dușmane. Nu-și putea permite să le ignore interesele și părerile. Istoria conflictelor princiare atestă faptul că simpatiile sau antipatiile unei adunări obștești au influențat adesea decisiv înclinarea balanței în favoarea unuia sau altuia dintre rivali.

În forma sa cea mai dezvoltată, adunarea putea fi convocată de principe sau de membrii ei printr-un simplu dangăt de clopot. Cetatea Novgorodului, a cărei adunare se bucura de un renume și o tradiție aparte, avea un clopot păstrat special în acest scop. Cetățenii se întâlneau în târg sau în fața bisericii ori poate chiar pe un câmp aflat dincolo de zidurile cetății. Pentru că nu exista o procedură bine definită și nici un lider care să le prezideze, întrunirile erau dominate de cea mai puternică facțiune din cetate sau de familiile cele mai bogate, cele mai experimentate sau „cele mai bune”. Uneori, când opiniile se schimbau dramatic sau se aflau în vădit dezacord, se încerca găsirea unui consens. Dacă acest lucru nu se realiza, exista riscul declanșării unui conflict ce presupunea lupte între taberele divergente. Pe de altă parte, grație unei cronici parvenite complet, asistăm la o adunare organizată la Kiev pe la mijlocul secolului al XII-lea, unde s-a păstrat o ordine impecabilă, iar procedura a fost prezidată de principe, alături de mitropolit și de *fisiațki* (comandantul miliției urbane).⁸

Cele mai importante sarcini ale unei *vece* erau hotărârile adoptate pe marginea unor probleme cruciale ca războiul sau pacea și, dacă era necesar, chiar desemnarea unui nou principe. Nu toți principii și-au început domnia prin această metodă, dar dacă nu erau desemnați de membrii adunării obștești, atunci erau obligați să se impună prin forță. Chiar și simpla misiune de alegere a unui domnitor putea stârni disensiuni, cu atât mai mult dacă venea în contradicție cu tratatele sau acordurile încheiate între principii.⁹

Războaiele implicau pacte delicate între domnitor și *vece*. Un principe susținut doar de membrii *drujinei* sale se dovedea un rival nevolnic: avea nevoie de sprijinul unei armate mult mai numeroase și uneori mai bine echipate – miliția urbană (*opolcenie*). Acest lucru se aplica mai ales în cazul războaielor defensive duse

împotriva invadatorilor nomazi. Cercetările întreprinse recent atestă faptul că toți bărbații liberi aveau dreptul și datoria de a purta armură, coifuri și arme – săbii, sulite, securi, ghioage și arcuri cu săgeți – transformându-i nu doar într-un sprijin pentru domnitor, ci și într-un potențial pericol. Miliția urbană era alcătuită atât din cavalerie, cât și din infanterie, deși până în secolul al XII-lea dreptul de a lupta călare devenise, probabil, monopolul unui grup specializat de profesioniști din cadrul *drujinei*. Unitatea de bază a miliției era *sotnia* (unitate de cavalerie compusă din o sută de soldați) sub comanda unui *sotnic* sau „centurion”. Marile cetăți aveau unități compuse chiar și din o mie de oameni sub comanda unui *tîsiațki*, care, prin natura funcției sale, reprezenta o autoritate în cadrul comunității: putea fi ales sau desemnat de principe.¹⁰

La fel cum orașele-state ale Greciei întâmpinau greutăți în încheierea alianțelor pentru acțiuni comune, pierzându-și treptat influența asupra fostelor colonii, înfloritoare în urma negoțului și a victoriilor repurtate în războaie, principalele cetăți ale Rusiei Kievene manifestau și ele tendința de a se fragmenta în timp și de a-și pierde periferiile: fostele *prigorod* – orașe-satelit sau cetăți subordonate – își dobândeau propria autoritate și independență, validate apoi prin adresarea invitației unui principe de a-și întemeia acolo cetatea de scaun. Descendenții „disponibili” ai dinastiei Rurik răspundeau încântați la aceste invitații.

CONVERTIREA SLAVILOR

Consolidarea acestei superalianțe s-ar fi putut înfăptui mult mai ușor dacă domnitorul ei ar fi putut să invoce un sprijin supranatural. Moartea cneazului Sviatoslav, survenită în anul 972, a fost urmată de un conflict stârnit între fiii săi. Vladimir, mezinul, l-a înlăturat de pe tron pe fratele său vitreg, Iaropolk, și a devenit principele Kievului. Ca să confere validitate acestui act de *force majeure*, a pornit o campanie religioasă de unificare a popoarelor sale de diverse credințe. A ridicat idoli imenși, reprezentări ale zeităților nordice, slave, finice și chiar iraniene, pe creasta unei coline din preajma Kievului.

Odată misiunea dusă la bun sfârșit, a abandonat subit credința păgână eclectică și a îmbrățișat creștinismul. A fost, fără îndoială, o decizie dificilă pentru conducătorul unei seminții războinice. Se

spune că, obligat să se convertească, tatăl lui, Sviatoslav, ar fi răspuns: „Dar cei din *drujina* mea mă vor lua în derâdere!”¹¹ Creștinismul avea, însă, două avantaje tangibile pentru un principe care dorea nu doar să poarte războaie, ci să și domnească în tihnă peste un vast teritoriu locuit de diverse popoare: condamna practica vendetei și oferea o scriptură pentru promulgarea legii și ordinii, susținută de o putere supranaturală.

Consolida, de asemenea, perspectiva unor relații mai apropiate cu Bizanțul. Bizantinii îi tratau pe slavi cum tratase Imperiul Roman, cu secole în urmă, triburile germanice, combinând precauția militară cu negoțul, diplomația și evanghelizarea. Scopul era de a-i transforma în niște vecini pașnici și de a-i integra, în cele din urmă, în imperiu, odată ce aveau să fie convertiți și asimilați, devenind astfel potențial cetățeni. Etapa decisivă din acest proces a fost atinsă în perioada secolului al IX-lea.

Doi frați misionari, Chiril și Metodie, au primit misiunea, în anul 860, de a porni din Bizanț spre regatul Moraviei, de la nord de Dunăre, pentru convertirea păgânilor. Au introdus în activitatea lor un nou element vital, ce avea să influențeze decisiv dezvoltarea creștinismului în estul Europei: au învățat limba slavonă vorbită în Moravia și au conceput alfabetul glagolitic folosit pentru traducerea liturghiei și a evangheliilor. Clericii germani din regiune susțineau că numai limba latină era instrumentul potrivit pentru scripturi, viziune care s-a dovedit, în cele din urmă, predominantă în Moravia. Metodie și-a continuat, însă, călătoria în noul stat balcanic al Bulgariei, unde cneazul Boris și fiul lui, Simeon, au introdus creștinismul bizantin cu ajutorul unui nou alfabet modelat după cel grecesc. Acesta a primit numele de alfabet chirilic și era folosit cu scopul de a reliefa apropierea bisericilor slavone de cultura creștină greacă. O nouă patriarhie bulgară a fost instituită în anul 924.

Creștinismul bizantin nu era singura opțiune pentru Rusia Kieveană. Prin relațiile sale comerciale și diplomatice, intra în contact cu islamul prin intermediul perșilor și arabilor și cu iudaismul în ținutul hazarilor, în timp ce în vest reprezentanții ei au cunoscut creștinismul catolic: Olga, bunica lui Vladimir, a invitat la curtea ei o misiune creștină din partea împăratului Otto I al Sfântului Imperiu Roman. Potrivit cronicilor, Vladimir și-a trimis soli care să pătrundă tâlcul învățăturilor și ritualurilor islamice, iudaice, catolice și ortodoxe. La întoarcere, aceștia i-au spus că ritualul catolic